

Pravda, která přichází: Ladislav Hejdánek 1927–2020

foto: Věra Koubová

Mým cílem je upozornit na to, co zakoušíme, aniž bychom si toho dostatečně povšimli, a ovšem také na to, co v důsledku omezenosti dosavadního přístupu nezakoušíme.

Ladislav Hejdánek

Ladislav Hejdánek se narodil 10. května 1927 v Praze v evangelické rodině. V mládí se aktivně účastnil činnosti sdružení Akademická YMCA. Od původního zájmu o matematickou logiku přešel hlavně pod vlivem Kozákovým a Patočkovým k filosofii (s vedlejším oborem sociologií). V únoru 1948 se zúčastnil průvodu studentů k prezidentu Benešovi s výzvou, aby nepřijímal demisi ministrů. Studium zakončil roku 1952 u prof. J. B. Kozáka disertační prací „O některých ontologických předpokladech pojetí pravdy“.

Svému oboru se potom mohl věnovat pouze soukromě (s výjimkou necelých tří let 1968–71, kdy byl pracovníkem Filosofického ústavu ČSAV). Od konce 50. let se aktivně účastnil reformního evangelického hnutí Nová orientace a byl členem redakce kulturního teoretického časopisu Tvář. Z Filosofického ústavu byl propuštěn za „normalizace“ roku 1971 a krátce poté uvězněn za podíl na letákové předvolební akci.

V letech 1977–1980 byl dvakrát mluvčím Charty 77. Od roku 1980 vedl proslulé bytové filosofické semináře, jichž se při svých návštěvách Prahy zúčastnili Paul Ricoeur, Jacques Derrida nebo Richard Rorty. Od roku 1985 vydával filosofický časopis Reflexe a s A. Havlíčkem spoluzakládal nakladatelství OIKOYMENH.

Od podzimu 1969 přednášel krátce filosofii dálkovým studentům Komenského fakulty, na jaře 1970 na vyzvání J. Hellera a tehdejšího děkana

J. B. Součka podal narychlo napsanou habilitační práci „Filosofie a víra“. Habilitační řízení však již nebylo zahájeno a proběhlo až na počátku roku 1990. Filosofii přednášel na ETF a FE, kde byl v r. 1992 jmenován profesorem. Teprve v roce 2004 odešel na zasloužený odpočinek a žil v Písku.

Od gymnaziálních let až po klidná léta jihočeského odpočinku provázel L. Hejdánka přítel z nejvěrnějších – teolog J. S. Trojan. Spojovaly je jak akademické zájmy, tak rozhodné postoje v letech nesvobody a posléze učitelská činnost na fakultě.

L. Hejdánek byl myslitel samostatný, v některých důzrazech až samorostlý. Inspirovat odjinud se nechal jen občas a nikdy soustavně, s oblíbenými autory svádí neustálé zápasy. Rozhodující vliv měl na něj E. Rádl, často též zmiňuje A. N. Whiteheada, P. Teilharda de Chardin či K. Jasperse. Dávno před nástupem na fakultu vytvořil svébytnou koncepci „filosofie nepředmětnosti“, která mu dovolila novým způsobem postavit otázku pravdy a víry. Tradiční metafysika – ale i teologie – jsou podle něj zatíženy zpředmětňujícím přístupem ke skutečnosti. Ta však má událostnou povahu, to rozhodující se děje nyní a přichází z budoucnosti, k níž je přiměřené se prvotně vztahovat vírou jako „vykloněností k činu“, spíše než pomocí zpředmětňujících pojmů a „zpětné“ reflexe.

Filosofie je v tomto smyslu službou pravdě, která má přijít a přichází a jíž filosof vydává svědectví. Pro zkoumání nepředmětných skutečností navrhuje založit filosofickou nauku o nejsoucnu (méontologii), jež se má stát novou první filosofií. Tento projekt zůstal žel fragmentem a stálou výzvou žákům. Ne náhodou v těchto úvahách odkazuje na biblické motivy, na vystoupení proroků a Ježíše. Právě jejich svědectví, ovšem chápané nenábožensky a nemytologicky, je mu alternativou řecké metafysiky a zároveň výzvou k následování, a to i intelektuálnímu.

Ladislav Hejdánek zemřel v ranních hodinách 28. dubna 2020.

Jan Kranát

Svou filosofii nepředmětnosti Ladislav Hejdánek nejsoustavněji představil v knize *Nepředmětnost v myšlení a ve skutečnosti* (OIKOYMENH, Praha 1997), která zahrnuje stati z let 1964–1997. V živé podobě ji prezentoval na disputaci konané u příležitosti jeho emeritování v červnu 2004 na Evangelické teologické fakultě UK v Praze v rozhovoru se sedmi čtenáři jeho „tezí“, tj. krátkého textu, v němž Hejdánek shrnul své hlavní myšlen-

ky. Tyto Hejdánkvy „teze“ zmiňují jeho filosofické předchůdce (za něž pokládal staré atomisty, Leibnize, Hegela, Kierkegaarda, Teilharda de Chardin a Whiteheada, ale také Husserla), zároveň však činí, jak Hejdánek říká, dva kroky nad ně.

Skutečnost je podle Hejdánkvy představa tvořena sítí interagujících subjektů či „událostí“ (nejen subjektů lidských, ale také kupř. atomů), které nejenže mají (na rozdíl od Leibnizových monád) okna a dveře, tj. komunikují spolu a reagují na sebe, ale zároveň jsou ukotveny a vnitřně spojeny v jakémisi „niterném světě“, který Hejdánek jinde nazývá „ryzí nepředmětnost“. To je Hejdánkuv první krok za jeho předchůdce:

Tak jako okolí vnějšku subjektu (jakožto události) nejen přesahuje mez tohoto jeho vnějšku, ale jde dál a dál do ‚skutečného světa‘ a jeho předmětných kontextů, tak i vnitřní stránka (nitro) subjektu (jakožto události) má sice někde svou mez, ale je svými počátky spjata s celým ‚niterným světem‘, který přesahuje vlastní nitro subjektu. (teze 9)

Právě proto, že všechny subjekty, nejen lidské, mají své nitro, své zakořenění v ryzí nepředmětnosti, nemohou být nikdy redukovány na pouhé předměty. Toto zakořenění je navíc spojuje způsobem daleko podstatnějším než jejich interakce, přesněji řečeno zakořenění subjektů v nepředmětnosti jejich interakce (jejich „setkání a střety“, jak se původně měla jmenovat Hejdánkova kniha nazvaná později eufemisticky „Setkání a odstup“) teprve dovoluje.

Navíc zakořenění v nepředmětnosti, kterou Hejdánek také chápe jako budoucnost, činí subjekty časovými, otevřenými budoucnosti, dává jim povahu dějících se „událostí“:

Vztah mezi nitrem a vnějškem subjektu (přirozené jednotky) nesmí být chápán jako prostorový, nýbrž také a dokonce především jako časový. Ať už je čas čímkoliv a má jakékoli pozoruhodné kvality, děje se pouze prostřednictvím (aktivních) subjektů, tj. přicházející budoucnost ‚protéká‘ dveřmi a okny nebodové ‚monády‘ a jen tak se stává aktualitou a dále odtéká do minulosti. (teze 11)

Tato časová povaha subjektů, založená v budoucnostní povaze nepředmětnosti neboli „niterného světa“, je Hejdánkuvým druhým krokem nad jeho předchůdce. Ve své tezi Hejdánek subjekty představuje jako jakési vykonavatele času, tj. jakési aktivní zpředmětnovače budoucnosti. Zároveň však jejich zakořenění v budoucnosti činí subjekty otevřenými, neukončenými, a proto nedefinovatelnými. Čím subjekty jsou, nelze postihnout z jejich doposavad vykonaných interakcí (z jejich minulosti), protože bu-

doucí může ještě subjekt proměnit do nové podoby a svým způsobem dát i minulému ještě nový smysl.

Pro tuto otevřenou povahu, kterou sdílí i Hejdánkova filosofie sama, je nepochybně dějící se rozhovor, nikoli psaný text, vlastním místem filozofování. Zároveň si toto přemýšlení o nedokončených „událostech“, jimiž subjekty jsou, žádá filosofické pojmosloví i přístup, který by jim mohl být práv v jejich dynamice a otevřenosti, tj. jakési „nepředmětné myšlení“, jak to Hejdánek nazýval.

Teologického čtenáře bude jistě zajímat, že tuto ryzí nepředmětnost, v níž jsou založeny subjekty ve své niternosti, tuto budoucnost, která subjekty činí otevřenými, chápe Hejdánek jako Boha. Bůh je tedy v jeho myšlení především dárce budoucnosti, dárce možnosti otevřít se novému a dosud neznámému. Jako sama ryzí nepředmětnost Bůh jistě uniká pokusům ho vyjádřit, přesto by i teologie mohla nalézt a nalézá způsoby, jak o něm mluvit, jak tuto moc „pravé budoucnosti“, která není, ale „přichází“, myslet a dosvědčit.

Lenka Karfíková